

KULTÚRA

ROČNÍK XVIII. – č. 12

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

10. JÚNA 2015

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRÍŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

V Bulharsku boli pokusy odstrániť zo zoznamu štátnych sviatkov oslavu sv. Cyrila a Metoda. Obyvateľstvo však vyšlo spontánne do ulíc a nedovolilo odňať mu túto pripomienku národnej duchovnej pamäti. Tak aj tohto roku po celej krajine 24. mája tancovalo, recitovalo, spievalo. Napr. do ulíc Varny vyšlo doslova celé mesto. Snímka: Teodor Krížka

Dňa 22. mája prebiehalo v Írsku konštitučné referendum. Formálne išlo v ňom o nepatrnú frazeologickú zmenu ústavy, prakticky však o revolučný zlom v spoločenských dejinách írskeho národa. Írsko, ktoré pred 50 rokmi predstavovalo tú najkonzervatívnejšiu krajinu, kde Katolícka cirkev požívala vysokú autoritu a ovplyvňovala každú zložku verejného života, sa týmto referendum pripája k tým 17 krajinám, ako je Švédsko, Dánsko, Nórsko, Kanada, Francúzsko, Španielsko, Portugalsko, Holandsko, Belgicko, Anglicko, Nový Zéland, Južná Afrika, atď., ktoré postavili homosexuálne partnerstvá na úroveň prirodzeného manželstva medzi mužom a ženou.

Írsky príklad ukazuje, ako v priebehu 2-3 generácií sa dajú zničiť hodnoty, ktoré sa za nesmiernych ľudských obetí vytvárali a budovali celé tisícročie. Írsko sa odcudzuje svojmu kresťanskému dedičstvu, ktorému tak veľa dlhuje a ktorému vďaka za svoju existenciu. Nebyť hlbokjej kresťanskej viery, írsky národ by nebol prežil

Elegické zamyslenie nad írskym referendom

stáročia prenasledovania a útlaku, ktorým bol v svojej pohnutej histórii vystavené celé stáročia.

Írsko bolo anglickou kolóniou v tom najkruťejšom zmysle slova prakticky až do roku 1922, kedy po mnohých povstaniach a revolúciách britská vláda mu udelila také postavenie v rámci Britského impéria, ako mala Austrália, alebo Kanada. K ďalšiemu uvoľneniu zväzkov s Londýnom došlo v roku 1932 a k osamostatneniu až v roku 1937.

Pre pospolitý ľud bol život pod anglickou koloniálnou nadvládou nepredstaviteľne ťažký. Väčšinu pôdy vlastnila anglická aristo-

kracia a domorodí obyvatelia boli doslova nájomníkmi a břešmi na vlastnej pôde. Popri sociálnom vykorisťovaní tu bola aj náboženská priepasť, pretože zemepláni a celá administrácia bola anglikánska-protestantská. Toto spojenie sociálneho a národného útlaku s náboženskou orientáciou znamenalo, že náboženstvo sa prakticky spájalo s národným zápasom o samostatnosť a so sociálnym úsilím o emancipáciu.

FRANTIŠEK VNUK

Čosi podobné sa odohrávalo pred prvou svetovou vojnou na poľskom území, kde ka-

tolícki Poliaci trpeli pod nadvládou pravoslávnych Rusov, alebo v 19. storočí na území kresťanského Srbska, keď muselo žiť pod jarmom mohamedánskych Turkov. Cirkev v Írsku sa stotožnila s utrpením národa, bola mu útechou v jeho ťažkom položení a nalievala mu odvahu i nádej, keď sa bremeno zdalo byť neznesiteľným. Takto si katolicizmus získal úprimnú a hlbokú úctu, oddanosť a sympatie celého národa a kňazi, ako duchovní predstavitelia tejto súcitnej a spolutrpiacej Cirkvi, vysokú prestíž

(Pokračovanie na 2. strane)

Mýty a historické reality

Komunizmus - Fašizmus - Nacizmus

Sú to bezpochyby významné pojmy. Označujú najvýraznejšie politické štruktúry a ich ideologické základy, ktoré charakterizovali najmä v Európe uplynulé 20. storočie. No v ich bežnom používaní aj v našom slovenskom jazyku sa odráža nejasnosť, nepresnosť a popletenosť, ktorá neraz zapríčiňuje až myšlienkový a hodnotiaci chaos. Napríklad už okolo polovice mesiaca marca sme v médiách počúvali a čítali o "fašistickom" režime prvej Slovenskej republiky. Zaujímavé je pri tom, že tie isté médiá nikdy ani len nemuknú o "slobodomurárskom" režime prvej Československej republiky, alebo o "boľševickom" režime druhej Československej a potom Česko-Slovenskej republiky do roku 1993. Vo svetovej literatúre dnes sa už dosiahol podstatný súhlas s presným definovaním týchto pojmov.

Všetky tri tieto politické hnutia a z nich vytvorené diktátorské režimy majú spoločné korene v socialistickom hnutí ktoré vzniklo po Francúzskej revolúcii a začalo sa organizovať v polovici 19. storočia, najmä po tom, čo Karl Heinrich Marx a Friedrich Engels vydali v Londýne svoj "Kommunistisches Manifest" (1848). Jeho ohlas počas prvej svetovej vojny viedol k Leninovej Boľševickej októbrovej revolúcii v Rusku v roku 1917 a k jej následkom pod diktatúrou všemocného Josipa V. Stalina, ktorý cez dlhých takmer 70 rokov vytvoril najbarbarskejší teroristický politický režim v dejinách. Komunistický režim vyvraždil, počnúc celou rodinou ruského cára a nespočetných členov vyšších spoločenských vrstiev, desiatky miliónov vlastných občanov. A po druhej svetovej vojne sa rozšíril na značnú časť strednej Európy, včítane našej slovenskej vlasti, ktorých národy a štáty pozbavil najzákladnejších slobôd a veľkej časti ľudských práv. Obete na životoch tohto režimu od samej revolúcie, cez masovú "likvidáciu kulakov" a vzdelanej vrstvy Ukrajincov a Bielorusov (1929 - 1930) a nasledujúci hladomor 1932 - 1933 sa odhadujú na viac než sto miliónov ztročených, týraných a pozbavených života. Komunis-

tická strana Československá, ktorej odnožou bola v určitom období jej vždy podriadená Komunistická strana Slovenska, pri demokratických voľbách na Slovensku našla v niektorých obdobiach dosť početných sympatizantov, no nikdy nedosiahla ani len pomernú väčšinu.

V Talianskom kráľovstve socialista Benito Mussolini podobne získal taký počet stúpcov, že v koncom októbra 1922 mohutným "Pochodom na Rím" so svojimi Čiernymi košľami prinútil kráľa Vittoria Emanuela III., aby ho vymenoval za predsedu vlády. Vzhľadom však na to, že Taliansko bolo štátom s drvivou katolíckou väčšinou a sídlom Svätej stolice, Mussolini nedal do názvu svojho hnutia výraz "socializmus", ale nazval ho "fašizmus", ktorého symbolom bol starorímsky zväzok prútov (fascis). To malo zvýrazniť predovšetkým nacionalistický charakter režimu, ktorého cieľom bolo dovŕšiť dielo "vytvoriť Talianov", čo bolo základným programom talianskych vlád po zjednotení celého Talianska v jednom kráľovstve, ktorého 150. výročie nedávno oslavovali. Veľmi významným činom fašizmu bolo likvidovanie povestnej "rímskej otázky", ktorá od roku 1860 znemožňovala normálne vzťahy Talianskeho kráľovstva a Svätej stolice. Mussolini túto otázku vyriešil tromi dohodami "Lateránskych zmlúv", podpísaných obojstranne 11. februára 1929. Talianske kráľovstvo nimi uznalo absolútnu nezávislosť Svätej Stolice a Vatikánske mesto ako subjekt medzinárodného práva, a vyhlásilo katolícku vieru ako jediné štátne náboženstvo. Svätá

Stolica uznala Talianske kráľovstvo s hlavným mestom Rím a uzavrela s ním konkordát. Uvedením korporatívneho systému si fašizmus získal široké masy pracujúcich. Režim nebol demokratický, ale sa otvoreno priznával k diktatúre Fašistickej strany, ktorej zakladateľ a vodca sa dával titulovať "Duce". S diktatúrou, ktorá trvala dvadsať rokov, si Mussolini získal mohutnú oporu v občanoch štátu, lebo jeho režim sa po celý čas až do začiatku druhej svetovej vojny líšil od ostatných dvoch diktatúr v Európe hlavne svojou umiernenosťou. Pripisuje sa mu jediný ľudský život lokálnymi fašistami zavraždeného socialistického poslancu menom Giacomo Matteotti v roku 1924 po tom, čo v parlamente predniesol tvrdú obžalobu proti novému systému, od ktorého očakával uvedenie socializmu sovietskeho typu. Preto sa cítil sa byť fašizmom zradený a sklamaný. "Teror" talianskeho fašizmu pozostával v takmer zábavnom treste núteného vypití ricínového oleja, alebo odsúdením na kratšie tresty väzenia, pri čom sa odsúdenému často dávala možnosť beztrestne opustiť Taliansko, ponajviac do parížskeho exilu a odtiaľ do Moskvy. Fašizmus teda sami Taliani pokladali za navoňkovanú diktatúru ("all'acqua di rose"). Možno aj preto našiel aj mimo Talianska značné sympatie a napodobňovateľov.

Asi prvým takýmto bol bulharský premiér Alexander Zankov už v roku 1923. Jedným z prvých napodobniteľov fašizmu bol Rakúšan Adolf Hitler, ktorý v Nemecku založil mohutné hnutie Nemecká socialistická robotnícka strana

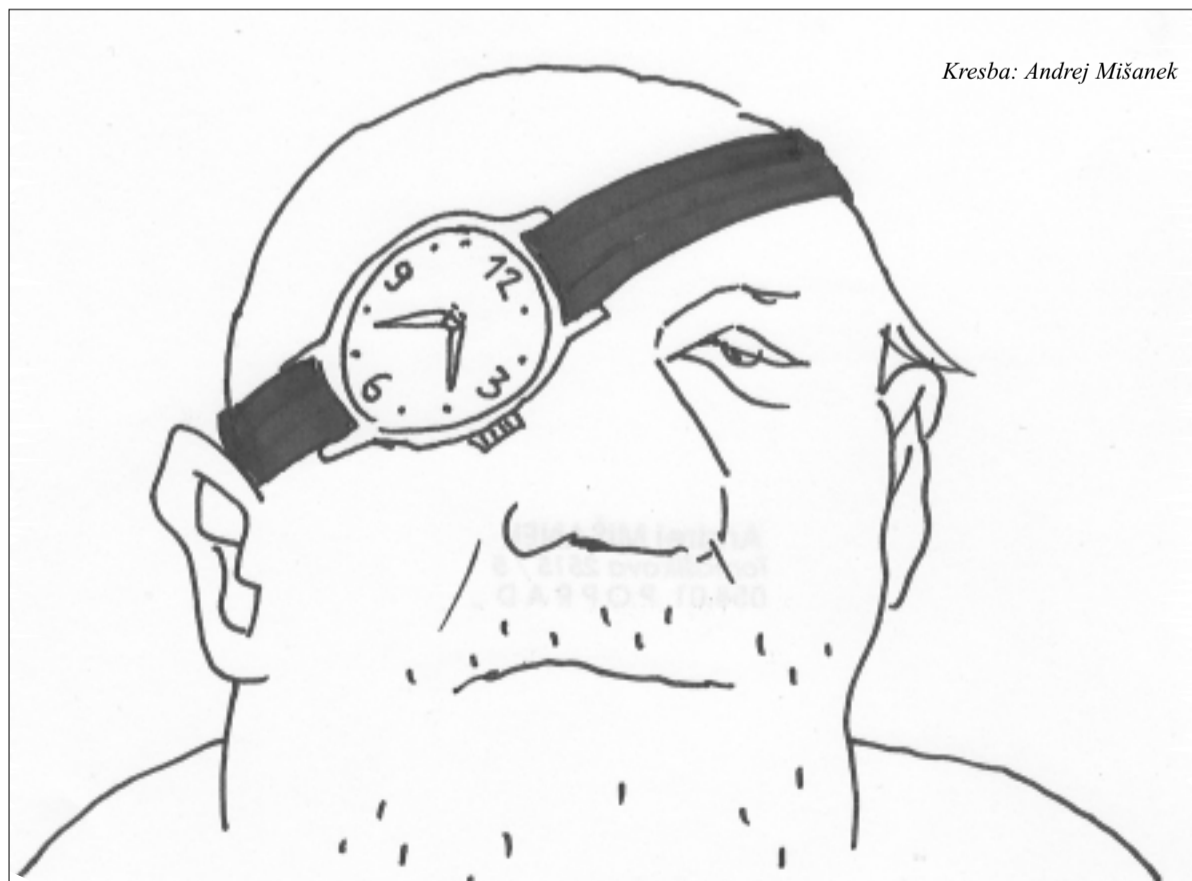
(NSDAP). Napodobňovali ho ďalší európski štátnici ako Antonio de Oliveira Salazar v Portugalsku, Francesco Franco Bahamonde v Španielsku, Miklós Horthy v Maďarsku, kráľ Carol II. v Rumunsku, generál Ioannis Metaxás v Grécku a Józef Pilsudski v Poľsku. Nechýbali obdivovatelia Mussoliniho ani v baltických štátoch ako Fritz Clausen v Dánsku. Vo Francúzsku sa talianskym fašizmom inšpirovalo hnutie "Action Francaise", v Rakúsku "Heimwehr", v Belgicku Léon Degrelle s hnutím "Rex", v Rumunsku "Železná garda", v Chorvátsku "Ustaša", v Maďarsku Ferenc Szálasi a jeho "Šípové kríže", v Španielsku "Falanga", ba aj vo Švajčiarsku a vo Veľkej Británii vznikli organizované skupiny napodobňovateľov Mussoliniho, kde najznámejšia z nich bola British Union of Fascists, ktorú založil v roku 1933 sir Oswald Mosley. Aj v ďalekej Argentíne podľa mnohých autorov sa na fašizme inšpiroval Juan Domingo Perón, ktorý sa stal v roku 1946 prezidentom.

Je teda teda celkom pochopiteľne, že ani vo vtedajšom Česko-Slovensku nemohlo to byť ináč. Minister financií Alois Rašín už v novembri 1922 v Česku verejne propagoval zásady talianskeho fašizmu. Socialistický vrah ho smrteľne zranil, na čo doplatil životom. Naskutku, už začiatkom roku 1925 sa ustanovila v Brne Národní obec fašistická (NOF) na čele s legionárskym hrdinom Radolom Gajdom (predtým sa volal Rudolf Geidl), ktorý potom pripravoval fašistický štátny prevrat podľa príkladu Mussoliniho. Prevrat sa mal uskutočniť počas sokolského zletu 2. júla 1926, ale prípravy boli odhalené a celá akcia znemožnená. V roku 1928 NOF začala tesne spolupracovať s Republikánskou stranou zemědělského a maloroľníckého lidu Antonína Švehlu a Milana Hodžu, ktorej polovojenská organizácia "Selská jízda" napodobňovala fašistické uniformované parády. Podľa Edvarda Beneša v roku 1933 Švehla už "bol úplným fašistom". Česká politická strana Národní obec fašistická začala prenikať aj na Slovensko, kde dovtedy mala iba skupinky sympatizantov, zväčša Čechov na Slovensku. Založila časopis "Slovenské fašistické noviny", ktorý však pre nezaujem slovenskej verejnosti po niekoľkých číslach zanikol. S talianskym fašizmom sympatizoval v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane prof. Vojtech Tuka, ktorý v roku 1923 založil "Rodobranu", ktorú však po niekoľkých mesiacoch vláda zakázala, takže nemohla vyvíjať žiadnu pozoruhodnú činnosť. Po-

stupne vzniklo aj niekoľko iných skupiniek, ktoré sympatizovali s fašizmom, ako napríklad "Jednota slovenských junákov" (Junobrana) v Slovenskej národnej strane, Slovenské gardy, Liga proti komunizmu a pod., ale nikdy nehrali viditeľnú úlohu v slovenskej politike. Boli za tým takmer výlučne českí štátni a verejní zamestnanci žijúci na Slovensku, prípadne členovia maďarskej menšiny, ktorí si založili "Árijský front", inšpirovaný viac Hitlerovou ideológiou. Až od roku 1938 sa podľa vzoru talianskych fašistov organizovali radikálni nacionalisti v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ktorí si založili Hlinkovu gardu. Čoskoro sa však dostali do konfliktu s vedením štátostrany, ale dostávali podporu a ochranu z Nemeckej ríše. Napriek tomu sa im však nikdy nepodarilo odstrániť predsedu strany a prezidenta republiky Jozefa Tisu a úplne sa zmocniť vlády v Slovenskej republike. Prvú Slovenskú republiku charakterizovali vážni historici ako štát s autoritatívnym režimom kresťanského nacionalizmu.

Najúspešnejším napodobniteľom Mussoliniho bol bezpochyby Adolf Hitler, ktorý od neho prevzal aj svoj titul "Führer" (nemecký preklad talianskeho "Duce"). No veľmi skoro sa vzdialil od ideológie fašistického nacionalizmu, keď v roku 1924 vydal prvý diel svojho "Mein Kampf". Tam už celkom jasne definoval svoj program radikálneho rasizmu a mocenského expanzionizmu v duchu tradičného "Drang nach Osten". Na rozdiel od Mussoliniho nevybral si cestu k moci revolučnými gestami, ale využitím demokratických práv a slobôd na mohutnú agitáciu máš trpiacich pod následkami prehratej vojny. Už pri voľbách v roku 1930 jeho NSDAP z dovtedajších 12 mandátov získal takmer desaťnásobok: 107 mandátov. V nasledujúcich rokoch ekonomická a finančná kríza, ktorá zapríčinila skrachovanie bánk a v Nemecku vyše šesť miliónov nezamestnaných iba privádzala k Hitlerovi stále mohutnejšie masy. V apríli 1932 pri voľbách za ríšskeho prezidenta Hitler získal vyše 13 miliónov hlasov, takže opäť zvolený prezident, staručký maršal Paul von Beneckendorf und Hindenburg, ktorý bol prezidentom od roku 1924, musel s ním počítať. Keď v marci 1933 voľby do parlamentu jednoznačne vyhrala Hitlerova NSDAP, neostávalo mu iné ako potvrdiť ríšskeho kancelára Adolfa Hitlera, ktorého vymenoval už koncom januára. Hitler 24. marca 1933 si dal odhlasovať "zmocňujúci zákon", ktorým získal pre svoju vládu právo vydávať zákony bez ohľadu

Kresba: Andrej Mišanek

na ústavné procedúry. Týmto sa postupne zmocnil celého vedenia ríše a začal budovať svoj totalitný režim jedinej strany NSDAP. V novembri toho istého roku vyhlásil nové voľby, pri ktorých jeho strana dosiahla 92 % odovzdaných hlasov. Keď potom 2. augusta 1934 prezident Hindenburg zomrel, Hitler spojil funkciu prezidenta a kancelára vo svojej osobe a stal sa absolútnym diktátorom ríše. Už 19. augusta dal si to potvrdiť plebiscitom. Potom už svetová tlač každých niekoľko dní referovala o nových "úspechoch" tak vnútornej ako medzinárodnej Hitlerovej politiky, ktorá ohrozovala bezpečnosť strednej a postupne i západnej Európy. V januári 1935 získanie späť Saarska, následne zavedenie všeobecnej vojenskej služby, v nasledujúcom roku vypovedanie Locarnskej zmluvy a obsadenie Porýnska, vyneslo Hitlerovi až 99-percentný súhlas pri najbližších voľbách. Potom uzavrel priateľskú dohodu s Rakúskom a organizoval veľkolepé Olympijské hry v Berlíne. Na celorišskom sneme NSDAP v septembri už verejne vyhlásil svoj protibolševický postoj, ktorý potvrdil uznaním španielskej vlády generála Francisca Franca, čím si znepriatelil predtým obdivovaného a napodobňovaného sovietskeho diktátora Stalina, po príklade ktorého uviedol v Nemecku aj pracovné tábory a geografické presuny más obyvateľstva. Práve v tom období Stalin na Svetovom kongrese Tretej Internacionály v Moskve vyhlásil otvorený boj proti "fašizmu" mysliac tým na Hitlerovu Nemeckú ríšu. K čomu potom viedla národnosocialistická politika Adolfa Hitlera, to si celý svet ešte aj dnes živo pamätá.

Ale práve tu musíme identifikovať príčinu historicky nepresných až absurdných, ale ešte stále dost rozšírených pomenovaní troch spomínaných diktatúr. Všetky tri majú korene v európskom socializme. Socialista Mussolini sa však dištancoval od socializmu a nazval svoj systém fašizmom. Socialista Hitler ostával verný svojej Nemeckej národnosocialistickej robotníckej strane. Pretože sa Rusko už od roku 1922 definovalo ako Zväz sovietskych socialistických republík, socialista Stalin nemohol pripustiť, aby sa iné režimy označovali týmto prívlastkom. Preto zaviedol tak pre Nemecko, ako aj pre Taliansko striedavé výrazy "fašizmus" a "nacizmus", ktoré sa pri bezhlavom opakovaní ruských vzorov ujalo aj vo všetkých satelitných štátoch ZSSR. Po dostatočnom časovom odstupe je treba, aby sa tieto diktatúry označovali korektnými historickými výrazmi: "bolševické (alebo: sovietske) Rusko", "fašistické Taliansko" a "národnosocialistické, (prípadne nacistické) Nemecko". Ale hovoriť o "fašizme" v Nemecku je úplne zmýlené. Používať tieto prívlastky vo vzťahu k iným štátom a národom, ako aj označovať všetky "nedemokratické" štáty výrazom "fašistické" je z historického hľadiska nepresné, konfúzne, a v niektorých prípadoch až absurdné.

MILAN S. ĎURICA

Andrej Radlinský (8. júl 1817, Dolný Kubín - 26. apríl 1879, Kúty) sa narodil v období, keď si slovenský národ už naplno uvedomoval, že nie je iba kmeňom nijakého iného slovanského národa, ale je samobytným jedincem v rodine slovanských národov, čiže má nielen právo, ale aj povinnosť budovať si samostatnú existenciu so všetkými právami.

ŠTEFAN HANAKOVIČ

Veličina národa 19. storočia

Historické predpoklady a podmienky účinkovania Andreja Radlinského

Andrej Radlinský zohral v dejinách slovenského národa v 19. storočí takú významnú úlohu, že sa nadchádzajúce 200. výročie jeho narodenia nemôže pripomenúť iba v historickom kalendári našich masmédií, ale si zasluhuje celonárodnú pozornosť a opätovné zhodnotenie svojej činnosti a zásluh pre našu spoločnosť, čo je možné s odstupom času urobiť oveľa presnejšie a s nadhľadom. Preto Prvý pobočný stánok Bernolákovej spoločnosti v Nitre usporiadal dňa 27. novembra 2014 historický seminár pod názvom: Andrej Radlinský v zápase o národnú existenciu v 19. storočí. Z rozsiahleho vystúpenia PhDr. Štefana Hanakoviča, CSc. v súčasnosti najlepšieho znalca jeho života a autora dejín Spolku Svätého Vojtecha, uverejňujeme v autorovom podaní tento výber.

Andrej Radlinský chápal tieto obavy, dokonca aj strach niektorých našich národných predstaviteľov, že po osamostatnení sa, môžeme zostať neschopní udržať si svoju národnú svojbytnosť. Aj to, že mnohí boli presvedčení, že osamostatnenie sa Slovákov, aj keď v rodine slovanských národov, bude znamenať politickú smrť.

Ak Andrej Radlinský, aj s niektorými ďalšími národovcami, si želal naše osamostatnenie v rodine slovanských národov, v nijakom prípade nechcel oddelenie, pretože oddeliť sa od ostatných by znamenalo nielen stratiť ich priazeň, a strata priazne by spôsobila aj stratu potrebnej podpory. Avšak preto, že nechcel stratiť istú slovanskú súdržnosť, do istej miery aj za cenu upustiť od viacerých svojich predstáv, ba dokonca plánov, hľadal aj kompromisy, aj ustupoval. Neopustil však úplne svoje presvedčenie, že slovenský národ má rovnocenné postavenie v rodine slovanských národov, a preto má právo, ba musí si zachovať jednotu, vlastný jazyk, a nemôže sa zrieknuť svojho odvekého domova, a to ani zmenou jeho odvekého pomenovania.

Hľadal, zápasil, riskoval, ale aj prosil, vychádzal v ústrety, ale nevzdal sa, aby napokon zvíťazil.

Jeho tri piliere: viera, veda a nenarušená jednota slovenského národa, sa stali, nielen programom jeho celoživotného úsilia, ale pretrvali aj po jeho smrti, ba vytrvali a zostali,

a to aj v tých najťažších obdobiach našich národných dejín.

PRÍPRAVA

ANDREJA RADLINSKÉHO
NA KŇAZSKÚ SLUŽBU

Zdá sa, že povolanie za kňaza u Andreja Radlinského bolo samozrejmosťou, pretože v jeho rodinnom prostredí pulzovala harmonická výchova, rovnocenné vzdelávanie rozumu i ducha. Ak potom na rodinnú výchovu Andreja, dieťaťa, nadväzovali a pokračovali aj jeho prvý učiteľ a katechéta, nebolo pochyb, že z neho mohol vyrásť vplyvný človek, vyvážená osobnosť, prirodzená autorita, ktorá nisto bude môcť pozitívne ovplyvňovať svoje prirodzené okolie, v ktorom sa Andrej pohyboval. Neskôr už išlo aj o širšiu populáciu, z ktorej sa vytvorila rozrastajúca sa skupina ľudí, ba aj jeho nasledovníkov, ktorí si postupne osvojovali nielen jeho program natoľko, že sa sa im stal presvedčením.

Takto to bolo počas jeho gymnaziálnych štúdií v Ružomberku i v Kremnici, kde ho vyučovali františkáni, ktorí si ho natoľko obľúbili, že neskôr, už ako kapláni, mu pomáhali pri jeho literárno-vydavateľských počiatkoch.

Keď sa Božím riadením dostal do Budína, kde pokračoval v štúdiách, aj on sa stretol s oravským rodákom Martinom Hamuljakom, ktorý sa cieľavedome ujímal slovenských študentov, v ktorých upevňoval slovenské národné povedomie, pričom ich podľa potreby občas aj finančne podporoval. Pre Andreja Radlinského sa stal aj vzorom ako organizátor národného a literárneho života. Postupne sa s ním stále častejšie nielen stretal, ale stal sa pre neho nenahraditeľným učiteľom počas dvadsať osem rokov.

Po dvoch rokoch, na podnet tohto jeho protektora, ho Pán presťahoval do Bratislavy, kde sa spoznal so štúrovskou mládežou, najmä s početnými mládeňcami z Oravy, ako aj s členmi prvej generácie bernolákovcov. Boli tu teda študenti takmer zo všetkých slovenských stolíc, čo mu neskôr mimoriadne prospelo pri vydávaní periodík, ale osobitne pri zostavovaní modlitebných kníh a spevníkov.

Obohatený poznaním odišiel do trnavského seminára, kde ukončil stredoškolské štúdiá. Bola to však v podstate maďarská škola, aj jazykom, aj správaním sa maďarských študentov, ktorí vyvolávali jazykové polemiky. Aj Radlinský sa do nich zapojil, no nie útočne, ale literárne. Básňami sa upevnilo jeho národné presvedčenie, ale aj rozhodnutie dôkladnejšie sa venovať slovenčine a upevňovať si národné povedomie prostredníctvom divadla. Stal sa aj členom revolučného výboru, ktorý bojoval proti pomadžarčovníku kňazov.

Ako významenaného žiaka ho poslali do Viedne na Pazmáneum. Počas štyroch rokov tu ukončil nielen teologické štúdiá, ale zdokonalil sa aj v matematike, v slavistike a v historických vedách. Mal teda otvorenú cestu stať sa profesorom v Pešti, v Prahe alebo v Záhrebe, prípadne s využitím kontaktov, s dvoma doktorátmi, nastúpiť na niektorú z veľkomestských fár. Ale Božia Prozreteľnosť ho nechcela stra-

Motto:

„Andrej Radlinský bol vysoko, veľmi vysoko, ale nezabudol na svoje hniezdo, vrátil sa, aby zachránil zaznávaný, ba až hynúci slovenský národ.“

tiť zo svojich zámerov, preto ho viedla tak, aby sa mohol stať hybnou osobnosťou v národno-vedomacom procese slovenského národa.

Andrej Radlinský v tomto prvom zápase, v rozhodovaní sa, či prijať ponúkanú slávu popredného vedca, alebo sa denne skláňať v službe nesmrteľným dušiam, siahol po službe ubiedenému, často utrápenému a ubitému slovenskému národu.

Pre neho to však bolo kruté. Vyrastal totiž uzavretý v internátnych priestoroch, finančne zabezpečený nepoznal nijaké problémy. No už na prvej farnosti v Štefultove sa stretol s vidieckym prostredím, kde chudoba a duchovná zaostalosť so všetkými následkami bola takmer v každej rodine, a on, ako mladý kaplán, mal na ne prakticky odpovedať.

Naisto to bola nielen Božia skúška, ktorú nebolo možné ignorovať. Duchovná vyspelosť Radlinského mu radila, že v neistote treba hľadať riešenie v modlitbe, a zároveň sa aj poradiť. Nepochybujeme, že to prvé nevynechal, no okrem toho v auguste v roku 1844 si vypýtal radu od svojho životného učiteľa Martina Hamuljaka. Odpoveď sme nenašli, ale iste prišla, pretože z farnosti neodšiel.

Toto jeho prvé, zdá sa, že najdôležitejšie rozhodnutie mladého človeka, Boh odmenil tak, že si ho vybral za svoj nástroj pri všestrannej záchrane slovenského národa práve v čase, keď bolo potrebné postaviť Noemov koráb, ktorý sa mal stať bezpečným útočiskom slovenského národa, keď mu násilne odníмали národné povedomie, ničili mravnosť a vieru.

Andrej Radlinský uveril Bohu bezvýhradne už v prvom roku svojho kňazstva, takže na svoju životnú púť si nezobral ani palicu na svojich protivníkov, ktorí sa napodiv rozmnožovali aj z vlastných radov, ale ani dvojito šiat na prezliekanie sa, ktoré mu odporúčali dokonca aj jeho priatelia-politici. Aj keď s bolesťou, vždy sa spoliehal na Božiu pomoc, najmä vtedy, keď mu pod nohy hádzali polená aj jeho cirkevní predstavení, no najmä vtedy, keď mu jeho vlastní, a najmä po laciných víťazstvách ziskuchtiví politici, prudko vyčítali, že nemal ustúpiť, ak namiesto schválenia nejakej žiadosti, mohol vybrať značné financie, ktorými mohol rozšíriť a zveľadiť svoju edičnú,

alebo spolkovú činnosť. Nie, on nechcel porážku neprajníkov. Chcel naďalej kľásť základné kamene ďalších diel na zveľadenie Cirkvi a slovenského národa, čo svedčí, že neustále vzrastal v láske k Bohu a k slovenskému národu, ktorý začal milovať láskou apoštola a duchovného otca celého slovenského národa

STAROSTLIVOSŤ O ŠKOLY

Išlo predovšetkým o vydávanie učebníc pre ľudové školy, ktorými chcel nahradiť aj jazykovo aj obsahom zastarané, ba až nevhodné. Jeho učebnice boli veľmi názorné a obsahovo prijateľné. Najdôležitejšie bolo, že boli písané v slovenčine.

V tejto súvislosti sa zároveň ukázala ďalšia potreba, a to čo najskôr vytvoriť a prijať spoločný slovenský jazyk. Tento problém sa dovedy neriešil, resp. sa nedal vyriešiť bez toho, aby sa na jeho vytváraní nezúčastňovali zástupcovia zo všetkých slovenských regiónov, pretože musel byť na celom slovenskom území zrozumiteľný a zároveň aj pravopisne jednotný. A toto sa na základe iniciatívy Andreja Radlinského riešilo, aj keď nie jeho vinou, dosť komplikovane, zdĺhavo a so zmenami, ktoré sa častejšie upravovali a menili. Nebolo to len preto, že sa nedôsledne robili úpravy, ale najmä preto, že sa nenašla ochota prijať už vypracované úpravy, ale osobitne preto, že sa robili na viacerých miestach. Najväčším problémom bolo, že slovenskí evanjelici sa dôsledne pridržali češtiny, resp. bibličtiny, a tieto návrhy na prijatie slovenského vyučovacieho jazyka ignorovali.

Andrej Radlinský používal prvú, Bernolákovu slovenčinu, ktorú prostredníctvom svojich Nábožných výlevov urobil úradným jazykom katolíckej cirkvi na Slovensku. Túto spočiatku používal aj vo svojich časopisoch a v novinách. Neskôr, aby získal podporu pre svoje zábery, pripravil učebnicu tzv. staroslovenčiny, ktorou sa priblížil českému pravopisu. Zistil však, že jeho počin Česi neprijali, čo im aj ostro vyčítali, a tak sa pridali k štúrovcom, čo mu zase vyčítali viacerí jeho spolupracovníci. Dosť dlho trvalo, kým celý slovenský národ prijal na základe dohody medzi stúpcami Bernolákovy a Štúrovej úpravy spisovného jazyka, tzv. opravenú slovenčinu. Andrej Radlinský túto reformu nielen prijal, ale svojimi publikačnými aktivitami aj rozšíril, osobitne publikačnou činnosťou ním založeného Spolku Sv. Vojtecha.

DLHOTRVAJÚCE ÚSILIE O ZALOŽENIE SPOLKU SV. VOJTECHA

Spočiatku sa zdalo, že všetko prejde hladko, že povolenie tohto jeho vrcholného počínu nebude mať nijaké prekážky. A predsa neprešlo, a to nie zo strany štátnych orgánov, ale zo strany najvyššieho predstaviteľa katolíckej cirkvi v Uhorsku. Nepochopiteľne. Pán si však vybral inú cestu. Andrej Radlinský, spolu s ďalšími záujemcami o národopis, odcestoval, aj na základe cirkevného povolenia, do Moskvy na národopisnú výstavu. Jeho odporcovia uverejnili v ofi-

ciálnych štátnych novinách, že v Moskve nebol ako odborník, ale ako špión. Z takýchto príčin hrozil Radlinskému súd, pokuta a väzenie.

Radlinský poznal právo, bol právnik, vedel sa brániť a pravotu vyhral. Po prebdení noci, uvažoval a prosil Pána, čo si má vybrať. Vybral si založenie Spolku Sv. Vojtecha, peňažný trest, ktorý by bol takmer zlikvidoval vládne noviny, odmietol. Poprosil prítomného kardinála-prímasa, aby mu namiesto finančnej výhry schválil stanovy Spolku Sv. Vojtecha, a tým aj jeho založenie. Čo mal kardinál robiť? - Súhlasil.

Valné zhromaždenie sa konalo 14. septembra 1870. Napodiv, valné zhromaždenie Andreja Radlinského nezvolilo ani za člena výboru. Ak sa na toto zabudnutie pozeráme v duchu viery, diabol predvídaval, že ten, ktorý toľko námahy počas dvanástich rokov vynaložil, aby Spolok založil, napokon aj za veľkú obeť, trápenie sa preň, aj temer obetoval svoj život, keď spáchali naňho dva atentáty, a zriekol sa aj vysokej finančnej výhry na súde, bude jeho veľkým protivníkom. Preto si našiel pomocníkov, ktorý prekazili jeho zvolenie za predsedu, aby ho, ako náhradu, udelili iba titul čestného podpredsedu.

Andrej Radlinský vedel, že už nebude môcť viesť svoj milovaný Spolok, ktorému obetoval toľko námahy. Ale nezanevrel. Neúnavne však pracoval do úmuru, vychovával svojich nasledovníkov, osobitne spomenieme iba Andreja Kmeťa a Františka Richarda Osvalda. Jeho fara v Kútoch bola počas letných prázdnin rekreačným zariadením pre bohoslovcov.

Andrej Radlinský nikdy neoddychoval. Noci využíval na redigovanie príspevkov do svojich časopisov a novín, na písanie listov, na štúdium. Ale aj to treba vyzdvihnúť, že sa horlivo staral o svojich farníkov. Najmä po dvoch požiaroch, po chorobách, finančne im pomáhal, keď boli v biede, organizoval cirkevné podujatia, púte a osobitne sa staral o svoj kostol.

Nestačil, preto od arcibiskupa vymohol, aby obec mala aj kaplána. Obec len trochu prispievala na jeho plat, no aj tak mnohí štvli proti nemu, takže kaplánsku zrušil. Jeho literárna činnosť, obchod s vydanými knihami a skromný osobný život mu umožnili podporovať chudobných farníkov, a to aj tak, že tým, ktorí si od neho vypožičali peniaze, a počas roku nemali z čoho dlžobu vrátiť, na nový rok zoznam dlžníkov roztrhal.

Všetka pastoračná práca, literárna činnosť, neustále problémy s neprajníkmi a časté útoky na jeho osobu, mu podlomili už slabnúce zdravie natoľko, že sa stával podráždeným až natoľko, že sám tušil blížiaci sa koniec, ktorý nastal 26. apríla 1879.

„Tak teda dolu klobúk pred Dr. Andrejom Radlinským! Taký muž nenarodí sa tak ľahko ani v každom národe, ani v každom stoly. Kto miluješ Cirkev, vlast' a národ, zachovaj v úcte pamiatku jeho!“ (Z pohrebného príhovoru Františka Víťazoslava Sasínka).

Zo skicára Andreja Mišanka

Ak objatie, tak naozajstné. Zľava chorvátska poetka Enerika Bijač, organizátorka festivalu slovanskej poézie bulharská poetka Elka Ňagolova, básnik Teodor Križka, poetka Katarína Džunková, doktorandka petrohradskej univerzity, a maliar a grafik Valerij Poščarov

(A. Turanosova-Arbas), Moldavska (A. Grosul), Veľkej Británie (T. Mielcarek), Poľska (S. Nyczaj, M. Zynger), Česka (B. Volková) a Slovenska (T. Križka, K. Džunková). Mnohí zo zúčastnených boli zároveň významnými predstaviteľmi spisovateľských spolkov svojich domovských krajín, činiteľmi akademického života, publicistami či literárnymi kritikmi.

Festival pozostával z podujatí, spomedzi ktorých spomeňme literárny večer na ruskom konzuláte vo Varne, usporiadaný pri príležitosti 70. výročia ukončenia Druhej svetovej vojny, literárny večer chorvátskej poetky Eneriky Bijač a srbského básnika, akademika Rista Vasilevského v chráme sv. archanjela Michaela vo Varne alebo besedu s hviezdou ruského filmu N. Vorobjovou-Chrzič, ktorá predstavila svoju literárnu tvorbu. Súčasťou festivalu bola aj edičná činnosť Slovenskej akadémie, ktorá vydala básnickú zbierku poetky Ireny Pankevy a preklady chorvátskej poetky Eneriky Bijač, srbského básnika, akademika Rista Vasilevského a poľského básnika Alexandra Nawrockého do bulharčiny. Významným edičným či-

Na večere poézie vynikajúcej ruskej herečky Natálie Vorobiovovej Chrzič, známej napr. z filmovej podoby satirickej prózy Ilju a Petrova Dvanásť stoličiek. Na snímke dole litovská ruskojazyčná poetka Anna Turanosovová

Slovanské objatie

IX. ročník medzinárodného festivalu slovanskej poézie vo Varne

Na sviatok Zoslania Ducha Svätého, keď z neba zostupuje lúč svetla, ktorý ako meč alebo britva dáva ľudskej duši schopnosť rozlišovať dobré od zlého, večné od časného, a ktorý ako tajomný závoj odhaľuje na podklade ľudského života presvitajúcu Božiu tvár... V deň tohto sviatku (24.5.2014) oslavovala ortodoxná cirkev sviatok Svätého Cyrila a Metoda. Akoby sa v tento deň v gregoriánskom a juliánskom kalendári spojili dve tradície, dva míľniky v živote Cirkvi. Sviatok Päťdesiatnice, keď boli apoštoli poslaní medzi národy sveta („Všetkých naplnil Duch Svätý a začali hovoriť inými jazykmi, ako im Duch dával hovoriť.“) a sviatok Solúnskych bratov, apoštolov Slovanov, ktorí slávil liturgiu v slovanskom jazyku.

Práve v období pravoslávneho sviatku svätého Cyrila a Metoda sa už deväť rokov koná vo Varne festival slovanskej poézie Slavjanska

pregrdka (Slovanské objatie), ktorého hlavnou organizátorkou je bulharská poetka Elka Ňagolova. Bez jej osobného nasadenia a láskavosti by podujatie neexistovalo. Festival sa koná vo Varne, v meste stretania mnohých kultúr, v meste trpiacom mnoho stáročí pod nadvládou Turkov, aby sa v ňom napokon stretli slovanskí básnici z rôznych krajín Európy. Tento rok boli prítomní slovanskí básnici z Bulharska (E. Ňagolova, R. Dragoeva, K. Kondova, I. Pankeva...), Srbska (akademik R. Vasilevski, J. Živlak, D. Stojkovič, L. Steič, Z. Radisavljevič), Chorvátska (E. Bijač), Čiernej Hory (B. Vukovič), Macedónska (Z. Taneski, L. Gruevski), Ruska (N. Vorobjova-Chrzič, N. Mirošničenko, L. Snitenko), Baškirskej federatívnej republiky v Rusku (M. Salimov), Ukrajiny (O. Marčenko, T. Dzjuba), Arménska (G. Barenc), Lotyšska (T. Žitkova), Litvy

Na festivale sme predstavili Kultúru s prekladmi veľkého bulharského básnika Peja Javorova, ktoré spolu s prekladmi do ďalších slovanských jazykov vyšli v Bulharsku knižne

nom bolo vydanie knihy prekladov z diela bulharského básnika Peja Javorova-Kračolova (1878-1914), nazývaného pre svoj tragický osud „čierna hviezda bulharskej poézie“. Jeho verše preložili do svojich rodných jazykov účastníci festivalu. Do slovenčiny Javorovove básne preložili T. Križka a K. Džunková (uverejnené v Kultúre č. 9/2015). Zaujímavosťou je, že zbierka obsahovala aj preklad Javorovových veršov do baškirského jazyka od básnika a satirika M. Salimova.

Koronou celého festivalu však bola záverečná slávnostná liturgia slúžená bulharským metropolitom v katedrálom chráme Nanebovzatia Panny Márie vo Varne. Úcta k svätému Cyrilovi a Metodovi v chráme sa zanedlho premenila na radostné oslavy v uliciach. Varna ožila slávnostným sprievodom, ľudovými krojmi, tancom, príhovormi predstaviteľov mesta i cirkvi, divákmi mávajúcimi na pozdrav sprievodu, ktorý tvorili aj účastníci festivalu Slavjanska pregrdka.

Slávnostným ukončením festivalu za zvuku zvonov a zapálenia sviec na pódiu, bolo odovzdanie cien laureátom deviateho ročníka festivalu. Slovensko získalo až dve významné ocenenia. Cenu Ekonomickej univerzity vo Varne si odniesol slovakista, literárny vedec a

básnik Zvonko Taneski z Macedónska, pôsobiaci na univerzitách v Nitre a Bratislave. Básnik a šéfredaktor Kultúry Teodor Križka získal hlavnú cenu - zlaté Letiace pero. Teodor Križka bol ocenený „za celoživotnú básnickú tvorbu, za tisíce osvietených slov kultivujúcich duše čitateľov, za prínos pre udržiavanie slovanskej kultúrnej vzájomnosti a za potvrdzovanie duchovnosti vo svete“. V slávnostnom príhovore T. Križka pripomenul zmysel básnictva a literárnej tvorby vôbec, službu Slovu ako mystickému božiemu vteleniu, čo napokon odkazuje i na samotné meno kmeňa Slovanov a na Evanjelium od sv. Jána, ktoré pre Slovanov preložili solúnski bratia, aby tak pripomenuli slovanstvu jeho duchovný význam.

Počas slávnostného záverečného večera na divákov hľadeli portréty svätých solúnskych bratov. Prosme, aby sme boli hodní byť nasledovníkmi svätého Konštantína a Metoda, nasledovníkmi Proglasu, duchovnej a básnickej línie, ktorá bola Slovanom predurčená v dejinách. Veď literatúra, ktorá pramení v Bohu, má zmysel a nepremieňa sa na prach a nezaniká v hĺbinách zabudnutia ako všetky trblietavé pamätníky ľudskej slávy.

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

Hlavná cena medzinárodného básnického festivalu slovanských národov Zlaté letiace pero. Jej autorom je bulharský sochár Georgij Sabev. Tohto roku ju prisúdili slovenskému básnikovi Teodorovi Križkovi

Nositeľom hlavnej ceny IX. ročníka medzinárodného festivalu poézie Slované sa stal slovenský básnik Teodor Križka. Na Slovensko putovala aj mimoriadna cena Ekonomickej univerzity vo Varne, ktorú získal macedónsky básnik Zvonko Taneski, ktorý u nás prednáša balkánsku literatúru. Zľava: ukrajinská poetka Tetjana Džuba, ruská herečka a poetka Natália Vorobiovová Chržič, ukrajinská poetka Olena Marčenko, bulharská poetka Peťa Colova, baškirský ruskojazyčný satirik Marsel Salimov, litovská ruskojazyčná poetka Anna Turanosovová, macedónsky básnik žijúci na Slovensku doc. Zvonko Taneski, čerstvý nositeľ hlavnej ceny festivalu Zlaté letiace pero Teodor Križka, Kamélia Kondová z Bulharska, básnik Nikola Vukolič z Bosny a Hercegoviny

NOSITELIA
ZLATÉHO
LETIACEHO PERA
2006-2015

Andrej Dementiev, Rusko
Akademik Risto Vasilevski, Srbsko
Lubomír Levčev, Bulharsko
Ivajlo Balabanov, Bulharsko
Branko Cvetkovski, Macedónsko
Enerika Bijač, Chorvátsko
Akademik Vlada Urošević, Macedónsko
Gordana Bošnjakovská, Macedónsko
Predrag Bielošević, Bosna a Hercegovina
Teodor Križka, Slovensko

Básnici slovanských národov z dvadsiatich krajín, účastníci festivalu poézie Slované, nesú transparent s názvom festivalu na čele sprievodu pri príležitosti štátneho sviatku Bulharska na počesť sv. Cyrila a Metoda

ELKA ŇAGOLOVA (1952) je významná bulharská poetka. Žije vo Varne. Vydala vyše devätnásť básnických kníh, za ktoré získala mnoho vyznamenání. Venuje sa literárnej, redakčnej, prekladateľskej, edičnej činnosti, prednáša bulharskú filológiu. Už deväť rokov organizuje spolu so Slovanskou akadémiou vo Varne festival slovenskej poézie Slované objatia, ktorý významne napomáha šíreniu slovanskej vzájomnosti a literárnej kultúry v slovanských krajinách. Bez jej veľkého osobného nasadenia by sa festival nemohol uskutočniť.

ELKA ŇAGOLOVA AGÁT

Zaklonila som hlavu na nebo
tiché, belasé.
Akoby v hĺbke oblakov sa mihlo
bezčasie,
dni detstva zjavili sa ako na dlani.
Čas, keď sme s tatkom na nebesia
púšťali šarkany.
Pestrosť a tvary...
Leteli viac k trávam ako vyššie.
Šarkany naše,
farebné jesenné krdle lastovičie!
Otec ma volá: „Počkaj že...
Veď letieť budú krátko...“
Napriami ruku, ukáže -
šarkan sa púšťa takto
a takto v detských dlaniach
som držiavala špagát.
Otec ma volá: „Dočkaj čas...
Až bude kvitnúť agát...“
Agáty biele, poklady bieloby
danej zime...
Kofkokrát som len čakala,
až s otcom poletíme,
až rozkvitnete, agáty,
s gráciou na stráni!
A rozletia sa k nebesiam
otcove šarkany.
Čas prešiel - strieborná,
prchavá letná vázka...
Dnes padám i na kolená...
Aká som ťažká! Ťažká!
A bolesť, čo ma sprevádza
s horkosťou tichou zase,
akoby som už počula pred rokmi
v známom hlase.
Môj sen však doznel.
Sotvačo tie chvíle navráti,
hoci každý rok na stráňach
zas kvitnú agáty
a znovu počuť dávny hlas
za dlhých jarných nocí:
„Poletia krátko... Počkaj že...“ -
zabudla som, Oci.

TATIANA ŽITKOVA sa narodila v Jaroslavlí, už niekoľko desaťročí žije v Rige v Lotyšsku. Je ruskou poetkou, redaktorkou a prekladateľkou. Vyštudovala fyzikálno-matematickú fakultu v Jaroslavlí. Vydala niekoľko lyrických básnických zbierok. Je prezidentkou Medzinárodnej asociácie spisovateľov, jej tvorbu ocenili na medzinárodných festivaloch v Bulharsku či vo Francúzsku.

TATIANA ŽITKOVA X X X

Zablúdila som
v žiarom sálajúcej Moskve,
na Moste patriarchovom
v tichu stála som
a slnko strašné, pichľavé a mocné
peniklo mesto mojím zápasom.

A táto prudkosť jasnosti a ohňa
zjavila nad zvonnicou svätú tvár.
Na starú Rus a na Moskvu, a do mňa
posvätný pokoj náhle zostúpil.

Ešte som dlho šla a ako príznak z vojny
ulice mizli, čísla... Pokora...
A iba v chrámoch kamenno-pokojných
dýchal život - a stúpil dohora.

X X X
Nepýtaj sa ma,
ako písať verše,
ako sa prelieva ich motív
z ďalekých priestranstiev...
Ja som len klavirista
a moje slová vzletné
s ľahkosťou plynú
spod prstov skrehnutých.

Ja som len muzikant.
A nad tajomstvom verša
sotva čo začujem úderný tón,
chystám si lýru
a rytmus jej a takty
a svetlo spod rúk
a radosť zázraku
neviditeľného éteru.

Mojou strunou je duša
a len čo trochu preznie,
nastane znovu svätá hostina
a bude noc vo vyhnanstve
a bude sviežosť v povetrí
a budú čisté moje riadky,
keď príde tvoje volanie,
Stvoriteľ mojich veršov...

MARLENA ZYNGER (1972, vl. menom Ewa Bartkowiak) je poľská poetka, scenáristka, esejistka a vydavateľka. Je šéfredaktorkou mesačníka Poezja Dzisiaj a viceprezidentkou Asociácie pre rozvoj poľskej tvorby. Vydala niekoľko básnických zbierok, je laureátkou 13. Svetového dňa poézie UNESCO a laureátkou ceny Literárneho múzea A. Mickiewicza.

MARLENA ZYNGER LETO

Letné poludnie nastalo a trvá
ochranná dľaň, pod ktorou zrejú jablká.
Sála z nich páľava, cukor, krv a
nehybnosť stromov, tiš a zámlka.

Zem ťažkým výdychom
utíchla a chvie sa
kmit cvrčkov, pri ktorom myslíš -
je to raj,
veď z trávy iskrí zlatom zelená svieca,
farebné plody prosia život - pretrvaj!

Povetrie náhle premkol mocný zvuk,
akoby opar vzbĺkol pomalý a celý
čas dusno sálalo oblúkom z letných lúk,
aby aj vyčerpané voňali a tleli.

Možno sa čoskoro naplní ozvena,
keď proti prírode urputnou snahou vody
vo svojej slabosti leto
k pokore pozve ma,
aby červ nad zemou
nahlodal zrelé plody.

Tak leto trvalo. Žiarom sa kloní...
A aj mňa nadula hojnosť, čo bude.
A ako v záhrade zástupy jabloní
samozrejmosti som dvíhala údel.

ENERIKA BIJAČ (1940) je chorvátska poetka a výtvarníčka. Venovala sa pedagogickej, redaktorskej i knihovníckej činnosti. Organizovala mnoho podujatí a festivalov rozvíjajúcich kultúrny a literárny život v Chorvátsku. Je zakladateľkou a predsedníčkou podravsko-prigorskeho oddielu Spolku chorvátskych spisovateľov. Jej tvorba bola ocenená na mnohých medzinárodných súťažiach, na tohtoročnom festivale slovenskej poézie vo Varne vyšiel výber z jej tvorby v bulharskom preklade.

ENERIKA BIJAČ ZELENÁ SLZA VESMÍRU

Bez hraníc prehovára voda -
život, ktorý ma žije,
breh, na ktorom trvám,
na ktorom snívam, pokým
sladká i slaná
voda listuje v mojich obrazoch,
otáča kolesom
a v diaľkach ďaleko je...
Pozri mu do tváre,
ty, ktorá sa po kvapkách zbieraš
medzi brehmi ako kôrkami chleba.
Utíš ma vo svojej tvári, pokým
prevráva ešte život, z ktorého žijem,
o zelenej slze vesmíru
a kým sa trbliece od lásky
a v láske sa kúpe.
Alchýmia lásky
zmiešaná na sladko i slano.
Na prahu života a smrti
prebýva sladká i slaná
zelená slza vesmíru.

DÁVANIE A PRIJÍMANIE
Azda to tak i bude,
že v pravde je láska, ale

Na snímkach školáci uprostred sprievodu Varnou na počesť bulharského štátneho Sviaku sv. Cyrila a Metoda

možno je to i celkom naopak,
tak ako je
vo vode hĺbka,
čo bujnie i klíči.
Vodou sa nesie odliv i príliv,
na vlne pena,
koruna postriebrená.
Na nebi za jasnej noci
pláva mesačný svit,
čo mrholí pomedzi prsty
v hustých pramienkoch...
A za dažďa je práve tým, čo padá.
Vo vode je hĺbokosťou.
Nebo je nejasné, ďaleké
od zeme - a keď podídeš
v pravde zostáva oboje:
prijímanie a dávanie.

Akademik RISTO VASILEVSKI (1943) je srbský esejista, kritik, prekladateľ macedónskeho pôvodu. Žije v Smedereve. Je autorom vyše 50 kníh, z ktorých boli mnohé preložené do cudzích jazykov. Jeho tvorba bola ocenená mnohými oceneniami, napr. zlatým Letiacim perom od Slovenskej akadémie v Bulharsku. Na tohtoročnom festivale slovanskej poézie vo Varne vyšiel výber z jeho tvorby v bulharskom preklade.

RISTO VASILEVSKI ÓDA BOHU

Bože, aký si len dobrý!
Dal si človeku svoju tvár
a on si hľadá inú,
aby ušiel od Teba,
no na nič viac než si Ty,
sa už nedá podobat'!

A keď zavše prisahá na Teba,
koná tak viac pre druhých,
pre strach pred nimi,
než z čistej lásky
podľa Tvojich cností
alebo zákonov života!

Bože, aký si len múdry!
Nadelil si múdrosť všetkým,
no niet jedného jediného,
čo by hoc len pomyslel na to,
že je múdry od Teba!

Bože, aký si len tvorca!
Všetkým si rovnako udelil -
nech sa sami plodia i množia,
nech nachádzajú cesty k pravde,
alebo budú
prenasledovaní pre pravdu,

až kým nepredstúpia pred Tvoju tvár!
Bože, aký si len majster!
Každému si dal mieru,
nech sa ňou ukazuje i dokazuje,
dokonca i v smrti,
ktorá môže byť zásluhou
alebo Tvojím trestom.

Óda Bohu,
ktorý nikomu nepovedal cieľ,
čas, dokedy bude všetko trvať,
čo stojí za všetkým,
ako aj pred všetkým
a tak nemôže byť,
aby si ktosi uzmyslel,
že môže byť mimo či nad Neho,
a tak naveky všetko zničí!

ÓDA NA SLOVÁ
Slová sú voľbou živých.
Začínajú sa kdesi za lubom,
ktosi im určí cestu,
dĺžku, hlas i zvuk
a spolu s významami
vlejú sa do Jazyka
ako do Mora,
čo hraničí
so všetkými oceánmi sveta.

Slová sú neviditeľný materiál,
ktorým sa stavia večná stavba,
vzťahy medzi ľuďmi i časom,
nádejou i vierou,
a taktiež i samotnými dejinami,
ktoré majú pravú tvár
a je jedno, ako ich vykladajú slová,
keď práve komusi slúžia.

Čoho sa dotknú, to môžu spáliť,
keď chcú, prebudia, dajú do pohybu,
vynesú, vyvýšia,
ale i znesú dolu,
nižšie, než je čierna zem.

Slová sú ako výbušniny:
hrmia na tribúnach,
kupčia za zelenými stolmi,
prehlušia priestory,
napnú plachty,
vystrelia náboje,
vyvolajú kataklizmu,
porodia hrdinov

alebo navždy zamlčia ich slávu.
Slová sú bohatstvom,
čo nemá ceny,
nástrojom na všetko.
Otvárajú vráta duše,
rúcajú múry srdca,
maľujú prírodu,
dokonca i tú,
dostupnú jedine fantázii.

Óda na slová,
ktoré sú samy sebe
hrádzou od všetkého zla,
počujú i vyjavujú pravdu,
ktorá ak je taká, ako má byť,
vedie človeka,
nech kráča po svojej pravej ceste.

ÓDA NA VODU
Voda je mágia, čo neumiera,
mágia, čo tvorí samu seba.
Jej telo samo seba udržiava
vo všetkých formách,
majstrovstvo, ktoré káže poriadok
vo všetkých svetoch,
pupočná šnúra
držiaca všetko pohromade.

Voda je meč,
čo sám sebe cestu razí,
zrkadlo, v ktorom sa všetko zračí,
mnohokrát bolo pošpinené,
nirvána, čo môže
zmierniť seba i všetko navôkol.

Voda je neviditeľný kľúč
od všetkých pevných zámkov,
smola, čo všetko zaleje
alebo všetko oživí,
svetlosť, ktorá sa môže posvätiť,
po ktorej prechádzala svätá postava,
v ktorej sa ani viera, ani kríž
nemôžu stratiť.

V(óda) - sme my všetci,
tečúci od narodenia po smrť,
ktorí sa skrz kódy a gény
opäť vraciame,
aby sme ňou obývali život.

ÓDA NA MLIEKO
Je časťou svetla
a všetkého ostatného,

čo vidíme
a čo vidí nás
a v čo veríme,
čiu prítomnosť ctíme,
i keď si to neželáme.
Keď samo seba zrodí,
všetko pridáva
a všetko z neho vyrastá.

Mliečna dráha
je len jedna z jeho dojak,
z ktorých sa preciedza,
aby nás urobilo mocnými,
nech už rozumieme,
čo nám chce vysvetliť
niekto ďaleko za nami.

Zem je ním pridávaná
a napája i druhých,
obnovuje život
i to, čo sa priklonilo
k akejsi druhej forme.

Óda na mlieko,
neviditeľnú niť,
čo spája
a robí priestory viditeľnými,
telo, myseľ, duch,
aby sme väčšmi rozumeli
všeobecnej súcnosti
a zanechali ju čistú druhým,
bez ohľadu na to, kde sú teraz
a kedy im bude potrebná...

ÓDA
NA MATKU
Ak by ju Pán Boh pri sebe mal,
ktovie, ako by svet vyzeral.

Možno by starosť,
o ktorú sa s Ním podelila,
zbavila prírodu zla,
človeka, ktorý je
vždy sám najhoršou zbraňou.

Vedomie o nás samotných
by bolo jasnejšie,
zatemnené miesta
oku bližšie
a príhodnejšie rozumu.

Pretože Ona je Útrobou,
v ktorej sa všetko začína,
a rozvíja až do rodenia,
nadávané jej mliekom,
držané v rovnováhe,
v ktorej všetko spočíva.

Láska bratov i sestier
by sa nemenila na nenávisť,
ktorá má u nej inú tvár
a svojou pochybnosťou všetko ruší.

Dokonca i smrť by mala iné meno...

(Ó)da našej milej mati,
presídlenej na večnosť,
odkiaľ niet vyslobodenia.

Preložila
Katarína Džunková

(Pokračovanie
z predchádzajúceho čísla)

V jednom z predchádzajúcich čísel dvojtyždenníka Kultúra odznelo veľmi staré a veľmi múdre východné porekadlo, ktoré tak ako platilo v minulých časoch, platí aj dnes: „Ak chceš ovládnuť cudziu krajinu, prevýchovaj jeho mládež.“ A čím začína táto „prevýchova“? Úpravou histórie. Preto Orwell vo svojej slávnej knižke „Rok 1984“ hovorí okrem iného o tom, ako hrdina tohto románu Winston Smith pracuje na Ministerstve pravdy (sic!), kde sa jeho oddelenie zaoberá „úpravou“ historických dokumentov. Práve od neho Veľký brat požaduje, aby menil minulosť. Milan Kundera vo svojej knihe - Kniha smíchu a zapomniení (1978), ide ešte ďalej a formuluje túto prax z dnešného aspektu takto: „Národy sa likvidujú tak, že sa im najskôr vezme pamäť. Zničia sa im ich knihy, ich vzdelanosť, ich história. A niekto iný im napíše iné knihy, dá im inú vzdelanosť a vymyslí im inú históriu. Národ potom začne postupne zabúdať na to, čím je a čím bol.“ Ale okrem týchto metód je ešte jedna a tá je najsmutnejšia: ľahostajnosť príslušníkov národa, ktorí strácajú záujem o spoločnosť, v ktorej žijú, o svoj národ, zčasti otupení svojou bezradnosťou a bezmocnosťou niečo v tejto spoločnosti zmeniť, a zčasti preto, že strácajú svoju svetozornú podstatu, dedičstvo svojich predkov a svoj kresťanstvom sformovaný mravný základ. U týchto ľudí sa vytráca záujem o národnú minulosť a narastá ľahostajnosť aj k osudu vlastného potomstva, vlastných detí a vnúčast v budúcnosti; jediné, čo ich zaujíma, je materiálne zabezpečenie vlastnej existencie a svojej rodiny. Parafrazujú britského dramatika Oscara Wildea, cení si svoj život, ale ho naplno nežijú, iba existujú...

Považujeme za potrebné ďalšie pokračovanie nášho seriálu uviesť týmito myšlienkami preto, lebo prichádzame k obdobiu, v ktorom súčasť stredoeurópske národy si píšú svoju vlastnú históriu, akceptujú svoj vlastný pohľad na uplynulú dobu a svoje meradlá pravdivosti a vhodnosti s ohľadom na budúce generácie. Preto čitatelia nemôžu očakávať, že sa naše názory shodnú s historickým hodnotením všetkých susedných národov. Dokonca aj v jednom a tom istom národe sa stretávajú protichodné výklady historických dejov, ako uvidíme v ďalšom pokračovaní.

VPLYV REFORMÁCIE NA POMERY V NAŠICH KRAJINÁCH

Keď nemecký teológ Martin Luther 31. októbra 1517 osobne pribil na dvere chrámu vo Wittenbergu svoju kritiku pomerov v cirkvi vyjadrenú 95 tézami, určite si neuvedomoval, aké ďalekosiahle následky prinesie toto jeho vystúpenie v pomere krátkom čase nielen v Nemecku, ale v celej Európe a postupne v celom kresťanskom svete. Tieto následky sa prejavili vo veľkom a nezmieriteľnom nábožensko-politickom súperení, pričom rozvrátili dovtedy jednotný západný latinský svet a jeho kultúru s ťažkými sociálnymi a ekonomickými dôsledkami, vyúsťujúco do zdĺhavých vojnových konfliktov, vzbúr pospolitého ľudu (sedliacke povstanie v Ne-

mecku, obrazoborectvo). V krátkom čase reformácia z Nemecka preskočila na susedné krajiny a tak či onak ovplyvnilo život ľudí v celej Európe.

Reformácia mala dlhodobý a hlboký vplyv aj na politické a spoločenské pomery na území Uhorského kráľovstva, kde jej vplyv začal pôsobiť po moháčskej bitke v čase vzájomného súperenia uhorskej šľachty o svoje mocenské postavenie medzi dvoma panovníkmi: Jánom Zápoľským a Ferdinandom Habsburským. Politické rozhodnutie v Speyeri v roku 1526, ktorým sa voľba náboženstva ponecháva na vôľu zemepánov, šľachty podľa zásady: „Cuius regio, eius religio - Čie kráľovstvo, toho náboženstvo.“ silno zapôsobil vo všetkých častiach vtedy už rozdeleného Uhorského kráľovstva. Augsburský náboženský mier uzatvorený v roku 1555 znamenal zrovnoprávnenie oboch náboženstiev a potvrdenie rozdelenia cirkvi, ale tr-

EMIL VONTORČÍK

Islam v zápase s Habsburgovcami

valý mier neprinesol ani na území Nemecka, ani v Uhorsku.

V Nemecku rozpor medzi katolíckym a protestantským táborom prerástol do celoeurópskeho konfliktu v Tridsaťročnej vojne v rokoch 1618-1648. Náboženský konflikt prerástol do najväčšieho mocenského súperenia v Európe v prvej polovici 17. storočia. Proti sebe stáli na jednej strane habsburgovský tábor (rakúski a španielski Habsburgovci [v Rakúsku vtedy vládli Matej, potom Ferdinand II., potom Ferdinand III.], poľskí králi, pápež, niektoré nemecké kniežatá v Katolíckej lige), ktorej cieľom bola hegemonia v Európe a víťazstvo protireformácie. Na druhej strane stál protihabsburgský tábor: nekatolícke štáty: Holandsko, Dánsko, Nórsko, Anglicko, Švédsko, nemecké kniežatá v Protestantkej únii a nekatolícke stavy české a uhorské, ako aj katolícke Francúzsko, ktorých cieľom bolo zamedziť nadvláde Habsburgovcov a oslabiť ich moc a zabezpečiť náboženskú slobodu v Európe, ako aj získať územia. V neprestajných vojnách po tridsať rokov nastal morálny i ekonomický rozvrát vo veľkej časti Európy a tento veľký úpadok posmeľoval expanzívne ambície Osmanskej ríše smerom do srdca Európy na meranie síl s najväčším súperom prenikajúceho islamu - s katolíckou habsburskou dynastiou v stredoeurópskom priestore.

Tridsaťročná vojna roku 1648 skončila Vestfálskym mierom, resp. kompromisom. Hoci touto vojnou najviac získali Francúzsko (územie po Rýn), Švédsko (pobrežie Baltského mora) a Brandenbursko (Východné Pomoransko a ďalšie územia), upevnila sa aj moc Habsburgovcov v Habsburskej monarchii.

Cisárska moc vo Svätej rímskej ríši (ďalej ríšskonemecká ríša) sa oslabilila v prospech stavov. V roztrieštenej ríši najvýznamnejšími ríšskonemeckými štátmi sa stali Bavorsko a Brandenbursko. Holandsko a Švajčiarsko prestali byť súčasťou ríšskonemeckej ríše.

Prienik nemeckej reformácie predovšetkým do miest s početným nemeckým obyvateľstvom a helvétskeho náboženstva do východnej časti dolného Uhorska a do Sedmohradska mali dlhodobý vplyv na vývoj politických pomerov v Uhorsku, ako aj na vojenskú situáciu v súperení medzi Osmanskou ríšou a Habsburskou monarchiou. Z toho dôvodu maďarská historiografia, - až na nepočtené výnimky, - má iný výklad dejín 16. a 17. storočia, než napr. rakúska, slovenská, či rumunská historiografia.

O prijatí alebo neprijatí reformácie nerozhodovali jednoduchí ľudia,

situácie v tejto nárazníkovej oblasti medzi dvoma súperiacimi impériami sa nedalo spravovať štát normálnym mierovým spôsobom a prostriedkami, na čo poukazuje historik Peter Mulík, ale spôsobmi, ktoré prinášalo trvalé vojnové ohrozenie Habsburskej ríše. Avšak uhorská šľachta aj v tomto vládnom provizóriu žila naďalej v ilúzii, že jej práva a krajinské slobody sú obmedzené a tieto svoje skupinové práva povýšila nad nutnosť ochrany krajiny, ba celej kresťanskej Európy pred osmanskou expanziou.

Obdobie protireformácie, chápané katolíckou stranou ako obdobie rekatolizácie, malo popri duchovnej, teologickej stránke aj stránku ekonomickú, ktorá bola pre videnskú vládu podstatná: išlo o spravodlivú reštitúciu krívd, napáchaných v čase reformácie na katolíckej cirkvi, ako aj o požiadavku prejavu lojality uhorských stavov voči panovníkovi

v čase trvalého ohrozenia krajiny. Cisár Ferdinand II. vydal v roku 1629 cisársky Reštitučný edikt, ktorým sa malo katolíckej cirkvi vrátiť všetko, čo stratila po roku 1555. (Vid' Die Kirchen in der deutschen Geschichte. Stuttgart. Alfred Kröner Verlag: 1996. s. 363.)

Viedenský panovnícky dvor nebol naklonený protestantom, hoci neraz garantoval náboženskú slobodu aj pre nekatolíkov. Táto skutočnosť spôsobovala, že mnohé protestantské osobnosti sa pri obhajobe svojej pravdy a svojich práv spoliehali viac na pomoc zo zahraničia. Tým sa narúšala ich lojalita voči panovníkovi, čo mnohokrát prerástalo do zrady a viedlo k protištátnej činnosti. Táto skutočnosť a snaha ospravedlniť toto správanie časti uhorskej šľachty sa odrazilo v rozdielnom výklade dejín. Uhorská protestantská šľachta a jej elity hľadali spojencov v nepriateľskom tábore: v protestantskom Švédsku, v katolíckom, ale voči Habsburgom nepriateľskom Francúzsku, ba dokonca aj u nepriateľov kresťanstva, akými boli osmanskí Turci a ich impérium.

Tá časť uhorskej šľachty, ktorá bol lojálna voči videnskému dvoru, najmä katolícka, mala za sebou autoritu katolíckeho panovníka a videnského dvora. A preto sa v očiach ostatnej uhorskej protestantskej šľachty dostávala do pozície zradcov uhorskej vlasti. Tento antagonizmus sa preniesol do obidvoch konfesií, a žiaľ, pretrvával aj v novodobých podmienkach v revnivosti medzi katolíckymi a evanjelikmi a prenášal sa aj do rozkolu v slovenskom národe.

Je zaujímavé, že nielen u nás, ale vo všetkých nástupníckych štátoch Rakúsko-Uhorska s výnimkou Rakúska, marxistická historiografia posudzovala toto zložené obdobie z protihabsburských a protikatolíckych

postojov, čo zásadne posilnilo protestantskú historickú interpretáciu rekatolizácie. A pokiaľ ide o súčasnú masmediálnu informačnú sféru, vychádza zásadne pri posudzovaní našich dejín zo súčasných sekularistických pozícií, nerešpektujúc ducha doby, v ktorej vtedajší hlavní historickí aktéri žili.

Do ponovembrového myšlienkového a názorového posunu v spoločenských vedách a najmä v historiografii prispel historik Peter Mulík, z ktorého príspevku sme čerпали. (MULÍK, Peter: Rekatolizácia a aktivity Juraja Selepčeniho. In: Juraj Pohronec Slepčiansky, cirkevný hodnostár, štátnik a diplomat a jeho prínos k porážke Osmanskej ríše v bitke pri Viedni r. 1683. Nitra: Biskupský úrad a Bernolákova spoločnosť v Nitre, 2011, s. 59-78.). Jeho veľkým prínosom pre súčasnú slovenskú historiografiu je analýza tohto zloženého historického obdobia z ideových pozícií, oslobodených od jednostranného marxistického hodnotenia tohto historického obdobia v dejinách Európy i v dejinách našej krajiny v minulosti, najmä v rušnom období 16. a 17. storočia, keď celá Európa krvácala nielen vnútornými rozbrojmi, ale aj pod náporom víťazného postupu osmanského impéria do srdca Európy.

SLOVENSKO
(HORNÉ UHORSKO)
V SUSEDSTVE
OSMANSKEJ RÍŠE

Zrada Jána Zápoľského a jeho spolupráca s Osmanskou ríšou na poldruha storočia predznamovala správanie sa veľkej časti uhorskej šľachty k Istanbulu i k Viedni. Boj proti Habsburgovcom sa v našej historiografii zdôvodňoval zápasom o náboženskú slobodu. I keď aj tento argument do istej miery mal svoju váhu, nemal však až taký význam, aký sa mu pripisoval v maďarskej historiografii i u nás. Okrem toho v časoch Jána Zápoľského náboženská otázka ešte nebola taká aktuálna, a predsa kolaborácia s Osmanskou ríšou začala!

Od roku 1541, keď sa stredné Uhorsko stalo súčasťou tureckej ríše ako Budínsky veľajet (pašalík), sa všetky ťaženia odbojnej uhorskej šľachty, začínajúce obyčajne v Sedmohradsku, orientovali na sever, na územie Slovenska, ktoré spolu so západnou časťou stredného Uhorska jedine zostalo pod neistou ochranou Viedne ako tzv. Filákovské Uhorsko. Tak ako v časoch Zápoľského, tak aj pri následných tzv. stavovských povstaniach a s tým súvisiacich vojnových potyčkách a nájazdoch tureckých, tatarských, povstaleckých i cisárskych vládných vojsk hlavnú ťarchu ich plienenia alebo udržiavania armád znášali slovenské kraje. Už v roku 1554 Turci získali veľmi dôležitú pevnosť - Filákovský hrad a vytvorili na slovenskom území štyri správne okresy - sandžaky: Ostrihomský, Novohradský, Sečiansky a Filákovský. Toto územie s takmer sedemsto obcami sa dostalo priamo pod tureckú správu. Obyvatelia platili sultánovi daň z hlavy a sultánovým správcom rôzne iné dane, ktoré si neraz vynucovali násilím. Turci si upevnili kontrolu nad dobytými územiami v stredných a južných častiach Uhorska a zaistili osamostatnenie Sedmohradska ako svojho vazala. Uhorské kráľovstvo sa zmenšilo na tretinu svojej niekdajšej veľkosti a jeho jadrom sa stalo Sloven-

sko. V roku 1574 Turci obsadili Modrý kameň a Divín, hrady, ktoré boli súčasťou obrannej línie tiahnucej sa cez Komárno, Nitrú až ku Krupine a banským mestám.

Rozhranie Osmanskej ríše a Kráľovského Uhorska, resp. Rakúskeho cisárstva sa posunulo na sever, na ľavý breh Dunaja. Je pravda, že v druhej polovici 16. storočia sa pristúpilo k výstavbe novozámockej pevnosti v chotári obce Lék, čím vznikli Nové Zámky, ktoré sa mali stať obrannou baštou proti prenikaniu Turkov do Horného Uhorska. Ale aj Turci sa presunuli na ľavý breh Dunaja, veľrieki, ktorá doteraz chránila Horné Uhorsko a ešte počas výstavby novozámockej pevnosti postavili palánkový hrad („Džigerdalen parkani“, ktorý vošiel do našej histórie pod menom Parkan, dnešné Štúrovo), ktorým získali vojenský oporný bod aj na ľavom brehu Dunaja. Počas päťnásťročnej vojny (ktorá paradoxne trvala 13 rokov: 1593 - 1606) vyslal veľkovezír Ibrahim v októbri 1599 na pustošenie Slovenska veľké oddiely krymských Tatarov. Zostalo po nich temer vyľudnené údolie Hrona, Ipľa, Váhu až po Beckov a Trenčín. Do zajatia odvedli vyše 13 000 ľudí. O rok nato krajinu postihol mor.

Ďalšie ťažkosti prinieslo maďarské protihabsburské povstanie Štefana Bočkaja. Dňa 11. novembra 1606 pri ústí rieky Žitava podpísali predstavitelia Habsburgovcov a Osmanskej ríše mier, ktorým sa skončila tzv. päťnásťročná vojna. Žitavský mier, uzavretý na dvadsať rokov, potvrdzoval čiastočne upravené vzájomné hranice. Len nepatrná časť južného Slovenska zostala v tureckých rukách. Žitavský mier prispel k tomu, že na čas zavládli na tureckom pohraničí relatívne pokojnejšie časy. O to viac sa vyostrieli vnútropolitické rozpory, ktoré vyústili do ďalšieho protihabsburského povstania na čele s Gabrielom Betlenom. Dňa 28. mája 1625 Ferdinand II. a Murad IV. predĺžili v Novohrade platnosť žitavskej zmluvy. Turci ju však nešpektovali. Často napádali a rabovali obce vo vnútrozemí. Napriek tomu nasledujúce roky boli pokojnejšie, pretože sa Turci museli sústreďovať na povstania v Ázii a na vojnu v Perzii. Viedeň bola zaneprázdnená tridsaťročnou vojnou, a preto dbala na to, aby bol na uhorsko-tureckom pohraničí pokoj.

Dňa 25. februára 1650 vyslanci kráľa Ferdinanda III. a sultána Mehmeda IV. v Istanbule predĺžili mier o ďalších dvadsaťdva rokov na základe žitavskej mierovej zmluvy. Napriek tomu Turci opäť začali pustošiť Nitriansku stolicu, a tým prinútili novozámockú posádku pokračovať v bojoch. Najväčšia bitka sa odohrala v roku 1652 pri Veľkých Vozokanoch, keď osmanské vojsko v počte asi štyritisíc šesťsto mužov zaútočilo na Nitriansku stolicu a utrpelo porážku. Po tejto porážke Turci na nejaký čas nepodnikali ďalšie lúpežné výpravy. Na konci päťdesiatich rokov 17. storočia pre neustále turecké nájazdy a vzrastajúce dane, ktoré si Turci vynucovali od obcí aj

na neokupovaných častiach Slovenska, mnoho vidieckeho obyvateľstva opúšťalo dediny, najmä v okolí Nových Zámkov.

Tematika tureckých vojen a života obyvateľstva na území Slovenska v susedstve osmanského impéria je pomerne dobre spracovaná slovenskou historiografiou. V súvislosti so spracovávaním dejín slovenských miest a obcí, ako aj celých regiónov (napr. Požitavie) sa naše poznatky ešte viacej prehľbujú, lebo sa problematika lúpežných tureckých prepádov a pohraničných konfliktov podrobnejšie spracováva v regionálnej historiografii, s využitím archívnych zbierok na celom území Slovenska.

Špecifickým problémom slovenskej historiografie stále zostáva problematika protihabsburských povstaní a rebélií počas celého 17. storočia a na začiatku 18. storočia, ktorých prehľad uvádzame v časovom poradí:

- Bočkajovo povstanie (1604 - 1606),
- Betlenovo povstanie (1619 - 1622),
- Povstanie Juraja I. Rákociho (1643 - 1645),
- Povstanie Juraja II. Rákociho (1648 - 1660),
- Tekeliho povstanie (1678 - 1686),
- Povstanie Františka II. Rákociho (1703 - 1711).

Všetky sa odohrali na území Slovenska (Horného Uhorska), okrem povstania Juraja II. Rákociho (1648 - 1660), syna Juraja I. Rákociho, ktorý sa zaplietol do bojov o poľský trón a v roku 1656 spolu so Švédmi obsadili Varšavu, a to proti vôli Vysokej porty, čím vyvolal konflikt Sedmohradska s Osmanskou ríšou. To malo za následok úpadok moci Sedmohradska a jeho plnú podriadenosť osmanským Turkom.

Z ponovembrového obdobia považujeme za potrebné uviesť ako najvýznamnejšiu súhrnnú štúdiu tohoto obdobia z pera Júliusa Bártla (BARTL, Július: Stavovské povstania uhorskej šľachty v 17. a na začiatku 18. storočia v kontexte slovenských dejín. - Vojenská história (Bratislava): 2, 12, 2008, s. 28 - 52.). V tejto práci sa autorovi podarilo už v nových, demokratických pomeroch zhodnotiť štúdie všetkých slovenských autorov, počnúc zakladateľom modernej slovenskej historiografie F. V. Sasinkom až po súčasných historikov, ako sú napr.

V. Dangl, I. Mrva, P. Kónya a ďalší. Vyhodnocuje aj medzinárodné stretnutia historikov k tejto tematike.

Z hľadiska nášho seriálu o strete dvoch civilizácií a o súperení Habsburgovcov (Rímskonemeckej ríše) s osmanským impériom v našom stredo európskom priestore, posudzujeme vojenské a politické aktivity jednotlivých vodcov protihabsburských povstaní najmä z toho hľadiska, ako napomáhali alebo brzдили prienik islamu do Európy cez naše územie.

Ale o tom bude reč v budúcom pokračovaní.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

Helena Húsková (1944) je herečka, ktorá má na konte množstvo televíznych filmov, či už inscenácií, mini sérií, divadelných hier atď. Do sveta slovenskej kinematografie vstúpila komédiou Nevesta (1969), ktorú režíroval bývalý riaditeľ Starého divadla v Nitre Karol Spišák. Mesto Nitra sa jej stalo osudným, čo sa týkalo jej umeleckých aktivít. V rokoch 1967-1983 bola členkou činohry Divadla Andreja Bagara (DAB) v Nitre. Na toto obdobie si dodnes veľmi rada spomína, pretože predstavovalo vrcholnú fázu jej profesionálnej hereckej kariéry. V divadle stvárnila viacero postáv... Okrem toho pôsobila v rokoch 1970-1971 aj v Divadle na korze v Bratislave, zaujímavosťou je, že len jediná zo svojich hereckých kolegov tam spravila konkurz, no žiaľ po roku ruské vojská inštitúciu zrušili. Od roku 1984 sa začala umelecky realizovať na pôde Poetickeho súboru Novej scény.

Ku Káve s Helenou Húskovou-Grečnerovou

nej hereckej kariéry. V divadle stvárnila viacero postáv... Okrem toho pôsobila v rokoch 1970-1971 aj v Divadle na korze v Bratislave, zaujímavosťou je, že len jediná zo svojich hereckých kolegov tam spravila konkurz, no žiaľ po roku ruské vojská inštitúciu zrušili. Od roku 1984 sa začala umelecky realizovať na pôde Poetickeho súboru Novej scény.

- Koncom sedemdesiatich rokov dvadsiateho storočia Vás režisér Jozef Bednárík obsadil do jednej z hlavných úloh divadelnej inscenácie od svetoznámeho španielskeho dramatika Federica Garcia Lorcu Dom Bernardy Alby. Poslaním diela je poukázať na nespravodlivosť vládnucich dobových pomerov v Španielsku, ktoré boli ovplyvnené ideológiou fašizmu. Na javisku stvárňujete postavu Magdalény, dokázali ste sa vžiť do tejto divadelnej roly?

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - Dom Bernardy Alby bola prvá Bednáríkova réžia v profesionálnom divadle. Zrežíroval to tak geniálne, že okamžite sa stal profesionálnym režisérom a bol na roztrhanie. Jozef Bednárík bol presvedčený, že ženy majú mať dlhé vlasy a keďže v tom čase som mala dlhé vlasy, povedal, že budem hrať Magdalénu. Magdaléna bola spravodlivá, úprimná, nebojácná a to tiež vo mne videl. Vpredu na proseníum ma Bednárík nechal nahlas modliť „Otče náš“ a za mojím chrbtom zúrili boje, intrigy a samá nenávisť. Bola pre to skutočne krásna príležitosť pre mňa ako herečku.

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - Dnešnú generáciu hercov si nedovoliť kritizovať. Dnes je veľmi veľa hercov, sú maximálne vyťažení, chodia z jedného štúdiá do druhého, čiže nemajú čas sa hlbšie venovať tomu čo ich baví. Potom to vyzerá povrchne, no svojím spôsobom je to vitzka aj režisérov, ktorí nútia hercov konať rýchlo a nie je čas na premýšľanie. No napokon je to jediná šanca pre nich ako sa zviditeľniť.

- Počas Vašej kariéry ste si zahrali aj v televíznych rozprávkach Sezam, otvor sa (1974), Nebojsa (1981), Sol' nad zlato (1982), Roz-

- Významný slovenský divadelný

kritik Vladimír Štefko o inscenácii Dom Bernardy Alby sa na internetovom portály DAB vyjadril nasledovne: „Aj dnes, po odstupe mnohých rokov, môžeme konštatovať, že to bola najlepšia lorcovská inscenácia v dejinách slovenského divadla.“ Aký je Váš postoj k tomuto tvrdeniu?

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - S jeho názorom sa plne stotožňujem. Vladimír Štefko je vzácny divadelný kritik, ktorý vie všetko presne do detailov vystihnúť.

- V roku 1967 ste absolvovali

právy päťnástich sestier (1984)... Väčšinou sa v nich objavujú ľudové motívy, obsahujú zmes čarovných prvkov, zápletky v podobe napätia až po víťazstvo. Zachováva sa pôvodný dej príbehu prozaického diela pri audiovizuálnom spracovaní?

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - Pôvodné slovenské rozprávky sú čarovné, no nie vždy sa zachová ich kontext originality.

- Z filmografie vieme, že ste účinkovali aj vo viacerých televíznych inscenáciách. Televízna inscenácia vo

svojej podstate mapuje stereotypnú rodinu s bežnými problémami, či už radosťami, starosťami. Spomínané mediálne produkty sa zvykli produkovať len do roku 1990. V čom vidíte hlavnú príčinu tohto poklesu?

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - Ak máte na mysli televízne pondelky, ktoré boli považované za vrchol televíznej inscenácie určitý pokles tu zaznamenávame, no herci naozaj za to nemôžu.

- Na ktoré herecké role si dodnes najlepšie spomínate?

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - Krásnu hereckú príležitosť som dostala v hre Jeana Racina „Fedra“, v ktorej som stvárnila postavu aténskej princeznej Ariky. Potom v komedii „Hra lásky a náhody“, v réžii Petra Scherhaufera, kde som si zahrala s

Jozefom Bednárikom. Bola to krásna spolupráca, dostala som za ňu prémii literárneho fondu. V televízii som peknu postavu hrala v poviedke A. Pavloviča Čechova „Čarodejnica“, ktorú režíroval Eduard Grečner.

- V súčasnosti sa venujete dabingu. Je táto profesia vo všeobecnosti náročná?

HELENA HÚSKOVÁ-GREČNEROVÁ: - Dabing je preklad umeleckého diela do slovenského jazyka. Cudzí výrazy treba pretlmočiť do slovenčiny a zároveň nájsť slová podľa slabík v pôvodnom texte. Dôležitú úlohu tu zohráva zvukár, ktorý má dotiahnuť synchron do dokonalosti. Dabing je profesia veľmi náročná a málo odmeňovaná.

Zhovárал sa EMANUEL ORBÁN

